

ВСТУП

Дитинство є невід'ємним етапом на шляху розвитку кожної людини. Виховання – це найважливіше завдання тих, хто опікується дитиною: чи то батьки, чи вихователі або вчителі, чи духовні наставники. Суть виховання дитини полягає у цілій сукупності позитивних дій, спрямованих на розвиток чада. Для процвітання та добра Церкви та народу питання виховання є одним із найважливіших, бо саме молоде покоління є майбутнім країни та Церкви. Справжнє виховання, завданням якого є формування людської особи відповідно до остаточної цілі її життя, а також на благо суспільства, членом якого є людина і в якому вона, дозрівши, буде виконувати певні функції .

Виховання є дуже складним покликанням, яке має на меті перетворити дитину на зрілу особистість. Недарма митрополит Андрей Шептицький називає виховання «мистецтвом усіх мистецтв» та «знанням всякого знання» . Він, будучи Главою Церкви та Архипастирем українського народу, у творчій спадщині залишив нам неоціненний скарб своєї мудрості. Однією із багатьох галузей митрополичої праці була сім'я та потреба виховання дітей та молоді. Митрополит Андрей крізь призму свого духовного та життєвого досвіду навчав виховувати дітей у любові. Середником для цього має служити добрий приклад, ревна та щира молитва.

Осердям процесу виховання має стати абсолютна любов та прагнення батьків чи опікунів зробити усе можливе для того, щоб дитина зростала у найбільш сприятливих для цього умовах. Коли ми говоримо про виховання, то маємо розуміти, що ці умови можливо створити лише тоді, коли усі потреби дитини задовольняються. Найнеобхіднішими для виживання та фізичного дозрівання є базові фізіологічні потреби, що їх вивів американський психолог Абрагам Маслоу. Проте для здорового формування особистості важливими є базові психологічні потреби, які структурував у психологічну концепцію Джон Боулбі. Їх задоволення становить ліву частину завдання батьків та опікунів. Концепція потреб у психології була напрацьована ще до Дж. Боулбі, проте він зумів своїми дослідженнями внести в цю галузь величезний вклад. Його напрацювання нам є дуже цікаві у контексті дослідження питання виховання дітей.

Ще однією важливою складовою нашої теми є творча спадщина митрополита Шептицького, яка переповнена порадами щодо виховання дітей. У цьому ключі метою нашої праці є спроба віднайти поради Митрополита, що стосуються виховання дітей, та їхнє зіставлення з дослідженнями сучасних психологів.

Виходячи із цих завдань, було побудовано план дипломної роботи, яка містить три розділи. У першому з них розглянемо творчу спадщину митрополита Андрея, з якої черпатимемо основні принципи виховання дітей. Перший підрозділ є присвячений сімейному вихованню, у наступних двох опрацюємо основи педагогіки у виховних інституціях та опіку над сиротами відповідно. В останньому підрозділі цього розділу ми прослідкуємо роль Церкви та духовенства у процесі виховання молоді.

У другому розділі розглянемо концепцію базових психологічних потреб, що започаткував англійський психолог Джон Боулбі. Опис цієї концепції ми представимо на сторінках шести підрозділів. У першому звернемо увагу на саме визначення поняття потреб і

базових психологічних потреб у психології та їх відмінності. У наступних підрозділах розглянемо конкретні базові психологічні потреби, а саме: потребу безпеки, потребу безумовної любові та прийняття, потребу емоційного розвитку, виховання у моральності та потребу самостійності.

Третій розділ ми присвяtimo синтезу думок митрополита Андрея та концепції базових психологічних потреб в крокуванні людиною до зрілої особистості. У першому підрозділі ми зосередимо свою увагу на поняттях зрілості та незрілості людської особистості. У другому ж зосередимося на потребах безпеки, безумовної любові та прийняття, а також на ідеях Митрополита Андрея, що віддзеркалюють розуміння даних потреб у процесі виховання. У третьому підрозділі намагатимемося зрозуміти роль Церкви як вихователя моральності. А потреби самостійності та відповідальності, які є необхідними для національного та християнського зросту, ми розглянемо у четвертому підрозділі. Варто зазначити, що у кожному з підрозділів третього розділу ми представимо також наслідки незадоволення психологічних потреб, про які йтиме мова.

Однією з найбільших проблем у написанні роботи становила недостатня кількість досліджень даної тематики, перекладених українською мовою, особливо це стосується творчого доробку Джона Боулбі та інших сучасних психологів. Щодо пастирських послань Андрея Шептицького потрібно сказати, що хоч ми маємо видання із оригінальними творами, проте дослідження його спадщини на даний момент є недостатнім. У нашій праці ми використовуватимемо праці як зарубіжних так і українських психологів. Зокрема, ми поглянемо на твори Джона Боулбі, у яких він розвиває «теорію прив'язаності». Також ми черпатимемо із творів сучасного українського науковця Олега Романчука, котрий зараз плідно працює над розвитком вітчизняної психології. Також ми звернемося до напрацювань Джефрі Янга – американського психолога, творця «схема-терапії», як одного з методів боротьби з наслідками незадоволення базових потреб, наслідком чого є незрілість та нереалізованість особистості.

Відштовхуючись від творчої спадщини Слуги Божого митрополита Андрея Шептицького про виховання дітей та молоді, також поглянемо і на доробок Католицької Церкви у цьому напрямку. Ми звернемося до документів Другого Ватиканського Собору (1962-1965рр.), а саме декларації про християнське виховання *Gravissimum educationis*. Для якнайкращого висвітлення теми ми будемо використовувати метод аналізу, зіставлення та порівняння. Специфікою теми нашої дипломної роботи є тематична спільність двох галузей: психології та пастирського богослов'я. Для вдалого поєднання цих двох галузей ми обрали синтетичний метод дослідження. Тому використовуватимемо праці Юзефа Мекселона Психологія, Арона Арнца і Гітти Якоб Схема-терапія та Дейвіда Вестбрука, Гелен Кеннерлі й Джоан Кірк Вступ у конгнітивно-поведінкову терапію. Основні принципи дитячої психології, шукатимемо у книзі Кевіна Стіда 10 помилок добрих батьків. Поряд із цим переліком праць буде використано низку інших напрацювань, які допоможуть глибше усвідомити важливість виховного процесу.

Наша дипломна робота є лише спробою показати бачення людей різного часу, культури, національностей та віросповідування на мету, сенс і головні завдання у вихованні дітей. Відтак вона не претендує на детальне розкриття всіх аспектів цієї теми. Проте сповідаємося, що наше дослідження стане поштовхом для подальших пошуків та наукових праць.

ВИСНОВКИ

У цій дипломній роботі ми намагалися дослідити та виокремити головні принципи виховання дітей з точки зору психології та пастирської діяльності, спираючись на творчу спадщину митрополита Андрея Шептицького. Ми побачили, що Митрополит у листах, посланнях, митрополичих декретах та інших документах завжди по-батьківськи настановляв своїх вірних та духовенство. Він у своїх словах підтримки дуже часто випереджував час, даючи поради, котрі є співзвучними із психологічними постулатами сучасної психології.

Аналізуючи дану тематику можемо сказати, що виховання дітей є чи не найважливішим завданням кожного члена суспільства: батьків, опікунів, родичів, вихователів, вчителів, а також духовних осіб. Всі вони мають спільно працювати над тим, щоб діти мали найкращі умови для формаційного процесу. Однією із найважливіших підвалин для виховання є подання гідного прикладу тими особами, котрі спричиняються до зросту молодого покоління. У нашій праці ми приділили питанню прикладу для наслідування доволі багато уваги. Про важливість особи, на яку можна взоруватися у процесі виховання дитини говорили психологи, святі отці Церкви, документи Церкви та сам митрополит Андрей. Тут потрібно наголосити, що митрополит Андрей Шептицький був і надалі залишається пророком українського народу та натхненником багатьох психологічних постулатів, що стосується виховання дітей. Він у листах-посланнях підкреслював і наголошував на ті самі напрямки, про які говорили вчені-психологи, котрі працювали та досліджували глибини людської особистості набагато пізніше. Митрополит випереджував на десятиліття дослідження психологів, коли говорив про те, що діти для їхнього гармонійного розвитку потребують задоволення їх психологічних потреб, а не тільки фізичних. Владика Андрей часто наголошував, що саме безпека та безумовна любов є найкращими середниками для здорового розвитку дитини. Проте не тільки ці потреби є важливими. Кир Андрей навчав, що моральне виховання у світлі християнського життя є запорукою виховання доброго християнина.

Ми також розглянули сенс та важливість ролі виховних інституцій для гармонійного зросту людської особистості. Ми відзначили, що не тільки вчителі, але й ровесники мають великий вплив на формування особи. Не обійшли ми стороною і таке важливе питання як виховання дітей-сиріт і розглянули деякі специфічні моменти у їх вихованні. Не менш важливою, на нашу думку, є роль Церкви та духовного зросту для всестороннього розвитку дитини.

Ще однією складовою частиною нашої праці стало вчення британського психолога Джона Боулбі та його послідовників. Їх визначення п'яти базових психологічних потреб стало для нас основним у розумінні виховного процесу з точки зору галузі психології. Цей вчений своєю «теорією прив'язаності» найбільш точно розкриває процес виховання дитини, даючи усвідомлення того, що дотримуючись певних правил, які полягають у задоволенні базових психологічних потреб, батьки, опікуни чи вихователі зможуть закласти у дитині правильну базу сприйняття світу, що у свою чергу дасть можливість для зросту її особистості.

Ми, заглиблюючись у психологію, дослідили, що людина у своєму світосприйнятті покладається на певні схеми, які відбиваються на її думках, емоціях, сприйнятті різних

життєвих ситуацій та стосунків з іншими людьми. Також потрібно згадати наші намагання з'ясувати, які є наслідки незрілості особи і як вони пов'язані із незадоволенням психологічних потреб. Підсумовуючи, можемо сказати, що незрілість особи є плодом недбалості її батьків, опікунів чи наставників у процесі виховання. Ми з'ясували, що така недбалість призводить до творення так званих дисфункційних схем. Ці негативні загальні моделі життя не допомагають нам у життєвих обставинах, а навпаки ускладнюють нашу діяльність. Більше того, у будь-якої людини може бути така погана схема, а навчитися боротися з її наслідками покликаний кожен, долаючи негативні переконання.

Щораз більше заглиблюючись у творчість митрополита Шептицького і водночас у новітні психологічні дослідження ми відкрили те, що Владика крізь призму свого духовного та пастирського досвіду навчав сучасників, а зараз навчає і нас, мудрості та вміння розуміти людські душі. Цей досвід має стати для нас наріжним каменем, який ми можемо встановити підвалиною та опорою виховного процесу. Адже для виховання майбутнього покоління ми маємо черпати досвід наших попередників, а відтак завдяки їхньому прикладові ми матимемо можливість налагодити найбільш дієвий та продуктивний спосіб виховання дітей.

Наша спроба поєднати досвід митрополита Андрея із теоріями та системними навчаннями сучасних психологів на тему виховання дітей є, у певному сенсі, новаторською, у чому полягає її цінність. Поряд із духовним та життєвим досвідом Митрополита щодо виховання ми намагалися висвітлити психологічні методи та підходи у цій справі. Подаючи психологічні та практичні поради, що стосуються виховання ми намагалися синтезувати їх із християнським моральним вченням. Наша праця також є актуальною для усіх тих, хто бере безпосередню участь у вихованні.

Необхідно зазначити, що наша праця не претендує на повну об'єктивність, абсолютність у питанні виховання, а залишається лише намаганням поглибити зв'язок між духовною, тілесною та психологічною складовими формування людської особистості. Адже ця тема є лише складовою розвитку людини, яка тісно пов'язана із служінням священників та потребує масштабнішого та більш поглибленого дослідження і доповнення. Потреба більшої кількості напрацювань у цій галузі є нагальною, особливо таких праць, котрі були б зрозумілими для більшості людей, адже ця тема є важливою у житті кожного члена суспільства. Зокрема, коли говоримо про напрацювання іноземних авторів, які не є перекладені українською мовою. Проте вважаємо, що ця робота може дати поштовх для зацікавлення такою звичною, але важкою та важливою сферою життя кожного з нас.

ЗМІСТ

ВСТУП 3

РОЗДІЛ I. ЗАСАДИ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ У ТВОРЧІЙ СПАДЩИНІ МИТРОПОЛИТА АНДРЕЯ ШЕПТИЦЬКОГО 7

1.1 Принципи християнського виховання в родині як підстава розвитку суспільства 7

1.2 Основи вдалої педагогіки у виховних інституціях 12

1.3 Особливості виховання дітей-сиріт 17

1.4 Роль Церкви у процесі виховання молоді 23

РОЗДІЛ II. ОПИС КОНЦЕПЦІЇ П'ЯТИ БАЗОВИХ ПСИХОЛОГІЧНИХ ПОТРЕБ 28

2.1 Поняття базових психологічних потреб 28

2.2 Потреба безпеки 32

2.3 Потреба безумовної любові та прийняття 36

2.4 Потреба емоційного розвитку 40

2.5 Потреба виховання у моральності 44

2.6 Потреба самостійності 47

РОЗДІЛ III. ІДЕЇ БАЗОВИХ ПСИХОЛОГІЧНИХ ПОТРЕБ У ПАСТИРСЬКИХ ПОВЧАННЯХ
МИТРОПОЛИТА АНДРЕЯ ШЕПТИЦЬКОГО 51

3.1 Незрілість особистості як наслідок незадоволення базових психологічних потреб 51

3.2 Безумовна любов, прийняття і безпека як основа виховання 58

3.3 Значення морального виховання Церквою для гармонійного розвитку особистості 64

3.4 Самостійність та відповідальність у контексті розвитку національної і християнської
ідентичності 68

ВИСНОВКИ 74

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ 78